

Міжнародна економіка

Марія УРБАНЄЦ

**СПІВРОБІТНИЦТВО В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ
ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Резюме

Розглянуто питання забезпечення зрівноваженого розвитку економіки. Обґрунтовано необхідність розвитку співробітництва в екологічній сфері. Досліджено екологічно-орієнтоване співробітництво, що базується на інноваціях. З метою активізації процесів впровадження інновацій в екологічних виробництвах запропоновано активізувати співробітництво в екологічній сфері шляхом розвитку діалогу між різними секторами. Доведено вплив кооперації на інновації та наявний інноваційний потенціал підприємств, а також на забезпечення сталого розвитку.

Ключові слова

Галузеві системи інновацій, екологічно-орієнтоване співробітництво, інновації, інноваційна система, інноваційний клімат, інноваційний потенціал, концепція сталого розвитку.

Класифікація за JEL: Q57, Q55.

© Марія Урбанець, 2011.

Урбанець Марія, доктор, Полонійна академія, м. Ченстохова, Республіка Польща.

1. Роль екологічно-орієнтованого співробітництва

Сьогодні в економічній фаховій літературі вченими широко представлені різні аспекти співробітництва в екологічній сфері. При цьому увага акцентується на важливості вибраних форм реалізації співробітництва, використання яких залежить від очікуваного результату як у секторній (наприклад, промислового секторі), так і міжсекторній площині. Відомо, що розвиток співробітництва в екологічній сфері (екологічно-орієнтованого співробітництва) часто інтерпретується як ринок або соціально-орієнтована стратегія адаптації підприємств чи аналізується в аспекті зміни активної екологічної політики. Крім того, співробітництво в екологічній сфері (екологічно-орієнтоване співробітництво) можна розглядати як інструмент для отримання переваг на конкурентному ринку. Насправді спектр співробітництва в екологічній сфері суттєво диверсифікований і змінюється від корпоративного до регіонального співробітництва. Зазначимо, що в сьогоdnішніх умовах розвитку суспільства співробітництво в екологічній сфері (екологічно-орієнтоване співробітництво) можна розглядати як альтернативу порівняно з класичним співробітництвом, оскільки в цьому випадку підприємства співпрацюють не лише з екологічними, а й з економічними міркувань.

Дослідження тлумачення терміна «співробітництво» підтверджує, що він охоплює різноманітні явища, і це знаходить своє відображення й у різних визначеннях. Так, Мартін Купп визначає співробітництво як «будь-яку форму добровільного та свідомого співробітництва для досягнення загальних цілей», в якому партнери залишаються юридично та економічно незалежними, тоді як співпраця «складається зазвичай із завдань різних учасників співробітництва» [14, с. 61]. Вчений Крцал стверджує, що запровадження внутрішньофірмового захисту всіх форм співробітництва в екологічній сфері забезпечує «спільне досягнення, створене для реалізації заходів з охорони навколишнього середовища двома або більше партнерами (постачальником, виробником кінцевого продукту) з метою підвищення екологічності продукції» [12, с. 9].

Крім того, існують відмінності, пов'язані з родом діяльності залучених учасників (наприклад, діяльність недержавних неприбуткових організацій (ННО), політична діяльність, підприємницька діяльність тощо). Важливо, що розвиток співробітництва в екологічній сфері (екологічно-орієнтованого співробітництва) переважно має місце між підприємствами і/або іншими соціальними чи політичними учасниками. Політика реалізації співробітництва в екологічній сфері (екологічно-орієнтованого співробітництва) є особливою, оскільки, з одного боку, представляє економічні та соціальні інтереси учасників,

а з іншого – спрямована на розв'язання екологічних проблем, які є результатом діяльності не лише підприємства, а й окремих громадян.

Представлені в літературі визначення терміну «співробітництво в екологічній сфері» (екологічно-орієнтоване співробітництво) маніфестують його різне тлумачення залежно від конкретного об'єкта дослідження. Розвиток екологічно-орієнтованого співробітництва здійснюється в контексті його економічного розуміння. Крім того, спільним у них є те, що екологічно-орієнтоване співробітництво скероване також на покращення навколишнього середовища. Для уточнення цього терміна необхідно визначити фундаментальні характеристики співробітництва в екологічній сфері (екологічно-орієнтованого співробітництва).

При цьому зазначимо, що визначення повинно містити саме ті характеристики, які дають змогу виокремити конкретні завдання, що виникли на практиці, а також можливості та ризики екологічно-орієнтованого співробітництва. На підставі вищезгаданого визначення варто зазначити, що термін «фундаментальні характеристики співробітництва» представлений порізно, залежно від обраної дисципліни [14, с. 61; 11, с. 97]. Вивчення внеску екологічно-орієнтованого співробітництва в забезпечення сталого розвитку дає підстави виділити певні вимоги, яким воно повинно відповідати, зокрема такою характерною ознакою є включення різних учасників чи розвиток потенціалу для створення сприятливих умов щодо екологічного співробітництва.

Таким чином, співробітництво в екологічній сфері (екологічно-орієнтоване співробітництво) – це «будь-яка форма добровільного і свідомого співробітництва між юридично та економічно незалежними один від одного партнерами, що представляють економічний, політичний та соціальний сектори, з метою досягнення загальних «виграшних» цілей» [20, с. 54].

Співробітництво в екологічній сфері (екологічно-орієнтоване співробітництво) не лише зміцнює відносини між підприємством та іншими суб'єктами, а й сприяє розвитку і покращенню стану економіки та/або підвищенню конкурентоспроможності шляхом розробки та реалізації екологічних проектів. Перспективи реалізації сталого розвитку співробітництва в екологічній сфері (екологічно-орієнтованого співробітництва) докладніше буде обговорено далі.

2. Внесок екологічного співробітництва у забезпечення сталого розвитку

Суттєву увагу на забезпеченні сталого розвитку, який передбачає активізацію співробітництва в екологічній сфері, було зосереджено під час Всесвітнього саміту в Ріо-де-Жанейро у 1992 році [5, с. 7]. Концепція сталого розвитку означає «розвиток, який сприяє задоволенню потреб сучасного покоління без завдання шкоди майбутній генерації» [21, с. 57]. Стратегію «сталій розвиток» можна представити як три концепції: політичну (на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях), нормативно-етичну та аналітичну [19, с. 5]. Метою цієї стратегії є підвищення конкурентоспроможності та орієнтація на створення доданої вартості, заохочення до охорони навколишнього середовища і ресурсів, а також на соціальну відповідальність щодо етичної та соціальної поведінки [17, с. 6; 12, с. 123]. Зазначимо, що стратегія сталого розвитку трактується як інтегроване поняття [16, с. 411]. Доведено, що при розгляді питань, пов'язаних з істотними змінами в економіці та суспільстві в довготерміновому періоді, не є обов'язковими докорінні зміни економічної ситуації. Водночас з'являється дедалі більше рішень, які є ефективними в екологічному, економічному та соціальному відношеннях у короткотермінових періодах.

Розгляд екологічних проблем, представлених у концепції сталого розвитку протягом кількох років, було винесено на обговорення. Завдяки розгляду основних екологічних проблем на глобальному рівні (наприклад, кліматичні зміни), покращилися умови для реалізації проекту через підвищення екологічної обізнаності, а також активізацію розробки комплексного природоохоронного законодавства. Сталий розвиток передбачає ключову роль екологічних аспектів, оскільки, відповідно до трактування Баумерта, вона представлена «умовою визначення цілісного мислення і дій моделі» [3, с. 97] та є основою для нових імпульсів.

Сьогодні більш важливими для вирішення екологічних проблем стають екологічні інновації. Європейська, зокрема німецька, економічна та екологічна політики впливають на зміни щодо покращення охорони навколишнього середовища та реалізацію інновацій. Таким чином, екологічні інновації, відіграючи важливу роль, розуміються як такі, що знижують рівень споживання ресурсів, а також можуть зменшити забруднення навколишнього середовища [7, с. 2; 18, с. 5].

Не лише досягнення ефективних і конкурентоспроможних рішень, а й суспільне визнання є одним з аспектів, які можуть стимулювати співробітництво підприємств в інноваційній діяльності. При цьому стає очевидним, що співробітництво відіграє вирішальну і важливу роль для забезпечення сталого розвитку. Підприємства, які функціонують на основі сталого розвитку, не

лише прагнуть до співпраці (наприклад, співробітництво між підприємствами або «державно-приватне партнерство»), а й створюють асоціації з метою розробки інновацій та пошуку нових ринків [1, с. 333]. Отже, необхідність співробітництва між підприємствами є очевидною.

Дослідження в цій галузі ґрунтуються переважно на економічних та екологічних аспектах стабільності [10, с. 32]. Саме складність забезпечення стабільності вимагає обов'язкового дослідження екологічно-орієнтованого співробітництва в майбутньому. Крім того, оцінка співпраці, необхідної для здійснення регіональної та національної стратегії сталого розвитку, вимагає подальшого уточнення в контексті інноваційної системи.

3. Від екологічно-орієнтованої мережі до інноваційної системи

Власне, для того щоб співробітництво забезпечувало сталий розвиток, підприємства за своїми ознаками діяльності повинні відповідати концепції інноваційних систем. У літературі зазвичай розрізняють поняття національних та регіональних інноваційних систем, які утворюють основні аналогічні незалежні компоненти [6]. Центральним елементом інноваційної системи є різні форми співпраці, незалежно від територіального розташування, наприклад, країна, регіон чи підприємство. Різниця в обмеженнях, які існують у рамках систем та вирішення окремих проблем, вимагає розробки та впровадження екологічно-орієнтованих галузевих систем інновації (*Промисловість, Інновація, Системи*). Емпіричне дослідження має очевидні переваги інноваційного співробітництва як важливої характеристики для забезпечення розвитку промисловості.

Зазначимо, що інтеграція екологічно-орієнтованого співробітництва в інноваційну систему повинна відповідати певним вимогам, які розглядаються як основні компоненти інноваційної системи. При цьому найважливіше значення для інноваційної системи мають такі два компоненти: *базові умови* інноваційної системи, які підтримують інноваційний клімат, наприклад, у галузі (регіоні або країні), а також *учасники*.

Базові умови

Екологічно-орієнтовані галузеві системи інновації залежать здебільшого від регіональної економічної та екологічної політики. При цьому зазначимо, що відповідні екологічні проблеми можуть бути вторинними щодо основної мети галузевих систем інновації. Регіональна економічна політика спрямована на забезпечення розвитку регіону шляхом підтримки гармонійних відносин між учасниками. У концепції сталого розвитку регіональна економі-

чна політика розглядається в розрізі екологічних та соціальних аспектів. По суті, така політика забезпечує підтримку конкурентоспроможності регіону та покращення екологічної ситуації шляхом взаємозалежності економічних та екологічних відносин у довготривалому періоді сталого розвитку. Отже, для функціонування екологічно-орієнтованої галузевої системи інновації необхідною є розробка екологічно-орієнтованої економічної політики, оскільки, з одного боку, вона має вирішальний вплив на традиційну структуру й розвиток промисловості в регіоні, а з іншого – впливає на пріоритети регіональних екологічних суб'єктів, таких як міністерства, природоохоронні органи, необхідність створення яких була зумовлена актуальними екологічними проблемами в деяких секторах економіки та промисловості. Екологічна політика є об'єктом постійних змін, що сприяє зацікавленості підприємств у вивченні цих аспектів, оскільки саме вони вимагають постійної перебудови на національному, регіональному чи галузевому рівнях з метою спрощення вирішення економічних та екологічних питань і зниження рівня невизначеності суб'єктів. Саме тому для успіху повинен використовуватися наявний потенціал та має бути створено нові можливості розвитку.

У контексті реалізації згаданої природоохоронної діяльності може бути покращений стан регіональних та екологічних об'єктів. Таким чином, активізуються дослідження змін у регіональних галузях промисловості, які, з одного боку, суттєво підтримують інноваційну спроможність суб'єктів, а з іншого – забезпечують функціональність і подальший розвиток галузевих систем інновації. Отже, серед базових умов інноваційної системи важливим є розвиток співробітництва між суб'єктами з метою розробки та впровадження інноваційних процесів в екологічно-орієнтованих галузевих системах інновації.

Учасники

Розвиток екологічно-орієнтованих галузевих систем інновації залежить не лише від базових умов, а й від учасників, таких як:

- промислові підприємства та заклади сфери обслуговування;
- організації, які сприяють поширенню знань (екологічні суб'єкти господарювання і наукові заклади).

При цьому важливого значення набувають форми взаємодії між цими учасниками щодо вирішення екологічних проблем (наприклад, обмін професійними ноу-хау) [4].

Учасниками екологічно-орієнтованих галузевих систем інновації є виконавці (підприємства) чи розробники (наукові заклади) екологічних інновацій.

Суттєві можливості стимулювання економічного розвитку регіонів з'являються завдяки трансформації екологічно-орієнтованого співробітництва в інноваційну систему. Крім того, це має позитивний вплив на покращення стану галузевих систем інновації. Важливість функціонування екологічно-

орієнтованих галузевих систем інновації пов'язана з наявністю та кількістю в регіоні конкретних видів ресурсів, які сприяють стимулюванню інноваційності та конкурентоспроможності підприємств. Ресурси, наявні в регіоні, такі як експертні галузеві знання, адаптивність, бізнес-відносини тощо, мають надзвичайно важливе значення для відповідного рівня діяльності підприємства. Водночас реалізація екологічно-орієнтованих галузевих систем інновації розглядається як інструмент для підтримки конкурентоспроможності. Таким чином, екологічно-орієнтовані галузеві системи інновації повинні відповідати описаним вище вимогам і забезпечувати постачання інформації з метою вчасної екологічної та регіональної переорієнтації, а також покращення становища підприємства шляхом реалізації ідей.

Отже, інноваційна система, представлена вище, може бути предметом подальших досліджень для виділення характерних ознак поняття галузевих систем інновації серед інших форм співробітництва. Становлення екологічно-орієнтованого співробітництва як інноваційної системи сприятиме забезпеченню сталого економічного розвитку регіону. Це підтверджується тим висновком, що промислова орієнтація є підґрунтям для підтримки галузевих систем інновації і регіональних систем інновації, оскільки вони забезпечують доступ до широкого спектру інформації. Водночас наявність розвиненої інформаційної бази є необхідною умовою не лише для створення і реалізації екологічних інновацій, а й для ефективної підтримки сталого розвитку на всіх рівнях – від підприємства на регіональному рівні до всіх інших можливих партнерів щодо співробітництва на міжнародному рівні.

Література

1. Bartelmus, P., Albert, J., Tschochohei, H. (2003), «Wie teuer ist (uns) die Umwelt? Zur umweltökonomischen Gesamtrechnung in Deutschland», *Zeitschrift für Umweltpolitik und Umweltrecht*, No. 3/2003, pp. 333–370.
2. BAUM (Ed.) (2002), *B.A.U.M. Jahrbuch 2003*, Hamburg.
3. Baumert, M. (1997), «Innovationen für eine nachhaltig zukunftsverträgliche Entwicklung», in von Gleich, A., Leinkauf, S. and Zundel, S. (Eds), *Surfen auf der Modernisierungswelle? Ziele, Blockaden und Bedingungen ökologischer Innovation*, Metropolis Verlag, Marburg, pp. 93–119.
4. Cook, I.; Crang, P.; Thorpe, M. (2000), Regions to be cheerful: culinary authenticity and its geographies. in Cook I. et al. (Eds.): *Cultural Turns/Geographical Turns*. Harlow.
5. Filho, W.L. and Delakowitz, B. (2005), «Vorwort», in Filho, W.L. and Delakowitz, B. (Eds), *Umweltmanagement an Hochschulen: Nachhaltigkeitsperspektiven*, Peter Lang, Frankfurt am Main, pp. 7–8.

6. Gerstlberger, W. (2004), *Regionale Innovationssysteme aus betriebswirtschaftlicher Perspektive: Gestaltungskonzepte zur Förderung einer nachhaltigen Unternehmensentwicklung*, Gabler Verlag, Wiesbaden.
7. Hemmelskamp, J. (1999), *Umweltpolitik und technischer Fortschritt. Eine theoretische und empirische Untersuchung der Determinanten von Umweltinnovationen*, Physica-Verlag, Heidelberg.
8. Hollbach-Grömig, B. (1999): *Ökologisch orientierte Wirtschaftspolitik – ein neues kommunales Handlungsfeld*. Difu-Beiträge zur Stadtforschung, Band 29, Berlin.
9. IKS (Ed.) (2000), *Branchenarbeit und Abfallmanagement. Erfahrungen aus der abfallwirtschaftlichen Branchenarbeit im Freistaat Sachsen*, Handbuch, Ausgabe 4/2000, Dresden.
10. Kirschten, U. (2005), «Nachhaltige Innovationsnetzwerke in der Praxis», *Umweltwirtschaftsforum*, Vol. 13, No. 3, pp. 31–35.
11. Klutmann, B. (2003), «Führen ohne Disziplinarfunktion. Wie man Gruppen führt, ohne Personalverantwortung zu haben», *Zeitschrift Führung und Organisation*, No. 2/2003 (Vol. 72), pp. 94–101.
12. Kramer, M. (2005), «Virtuelle Netze – Chancen für interdisziplinäre Kooperationen in Hochschulen», in Claus, T., Helling, K., Knaden, A. and Kramer, M. (Eds), *Virtuelle Netze: Chancen für interdisziplinäre Kooperationen und Institutionen*, Peter Lang, Frankfurt am Main/Berlin/Bern, pp. 115–144.
13. Krcal, H.-Ch. (1999), *Industrielle Umweltschutzkooperationen. Ein Weg zur Verbesserung der Umweltverträglichkeit von Produkten*, Springer Verlag, Berlin.
14. Kupp, M. (2001), *Kooperationen zwischen Umweltschutzorganisationen und Unternehmen*, Josef Eul Verlag, Lohmar/Köln.
15. Luks, F. (2005), «Innovationen, Wachstum und Nachhaltigkeit: Eine ökologisch-ökonomische Betrachtung», in Beckenbach, F., Hampicke, U., Leipert, C. (Eds), *Innovation und Nachhaltigkeit*, Metropolis Verlag, Marburg, pp. 41–62.
16. Reiger, H. and Egger-Steiner, M. (2007), «Nachhaltige Entwicklung und systemische Integration», *Zeitschrift für Umweltpolitik und Umweltrecht*, No. 4/2007, pp. 411–430.
17. Rennings, K. (2005), «Innovation aus Sicht der neoklassischen Umweltökonomik», in Beckenbach, F., Hampicke, U., Leipert, C. (Eds), *Innovation und Nachhaltigkeit*, Metropolis Verlag, Marburg, pp. 15–39.

18. Rubik, F. (2002), «(Integrierte) Produktpolitik und Kreislaufwirtschaft», in ZABEL, U. (Ed.), *Betriebliches Umweltmanagement – nachhaltig und interdisziplinär*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, pp. 261–283.
19. Scherhorn, G., Reisch, L. and Schrödel, S. (1997), *Wege zu nachhaltigen Konsummustern. Kurzfassung eines Ergebnisberichtes über den Expertenworkshop «Wege zu nachhaltigen Konsummustern» des Bundesministeriums für Bildung, Wissenschaft, Forschung und Technologie*, in <http://www.gsf.de/ptukf/schwerpunkte/nawi/index.html> (12.11.2001).
20. Urbaniec, M. (2008), *Umweltinnovationen durch Kooperationen – am Beispiel einer freiwilligen Branchenvereinbarung*, Gabler Verlag, Wiesbaden.
21. Weltkommission für Umwelt und Entwicklung (Ed.) (1988), *Unsere gemeinsame Zukunft*, 2. Auflage, Berlin.

Стаття надійшла до редакції 22 липня 2011 р.